

Ο Γιάννης Ψυχάρης και η Γλωσσολογική Εταιρεία των Παρισίων

Milena Jovanović* - Πολύδωρος Γκοράνης**

Γλώσσα και πατρίδα είναι τὸ ἴδιο.
Τὸ ταξίδι μου, Διὰ λόγια

Ο Γιάννης Ψυχάρης, ἢ υποκοριστικά Βάνια (εἶναι πιο γνωστός με τη Γαλλική εκδοχή του ονόματός του Jean Psichari), γεννήθηκε το 1854 στην Οδησό και προέρχεται από μια αξιόλογη και αξιοσέβαστη οικογένεια και απέκτησε εξαιρετική μόρφωση, βασισμένη στην κλασική παιδεία, το οποίο σήμαινε, ὅτι γνώριζε ἄριστα την Αρχαία Ελληνική και Λατινική γλώσσα και σαφώς τη Γραμματεία τους.

Ο Ψυχάρης νεότερος ἔφτασε στο Παρίσι (1867/8), ὅπου ολοκλήρωσε τις σπουδές του (Σχολικές και Πανεπιστημιακές). Κατά τη διάρκεια του ἔτους 1879-80 ο Ψυχάρης ως πτυχιούχος Φιλολογίας (licencié-ès-lettres) παρακολούθησε σεμινάριο Λατινικής γλώσσας στον Λουί Αβέ στην Πρακτική Σχολή Ανωτέρων Σπουδών (École pratique des hautes études)¹.

Ἦταν τόσο «παθιασμένος» με τη Λατινική γλώσσα και με τον καθηγητή του Λουί Αβέ, που πίστευε ὅτι θα ασχοληθεῖ με τη Λατινική γλώσσα και θα ακολουθήσει καριέρα λατινιστή². Το επόμενο ἔτος, το 1880-1881, ξανασυναντιέται με τον Λουί Αβέ, ο οποίος με τους φοιτητές του, μεταξύ των οποίων και ο Φερντινάντ Ντε Σωσσύρ, ερμηνεύει τα αρχαϊκά Λατινικά κείμενα και αποκωδικοποιεί τις Λατινικές επιγραφές³. Την ἴδια χρονιά παρακολούθησε και τα μαθήματα του Μ. Μπρεάλ (Συγκριτική Γραμματική).

Ο Λουί Αβέ (1849-1925) καθηγητής, λίγο μεγαλύτερος από τους φοιτητές του, κατέστη εξαιρετικός φίλος του, αυτός ο οποίος εισήγαγε τον Ψυχάρη στις μυστικές επιστήμες περί γλώσσας, ὅπως αναφέρει ο Ψυχάρης στην αφιέρωσή του: «J'ai souvent besoin de me retremper à votre enseignement. Je vous retrouve toujours tel que je vous connus autrefois.» (Psichari 1897, II). «Vous remontiez, de marche en marche, le long des siècles et vous arriviez ainsi, à travers les transmissions divergentes, aux paroles véritables qu'il y a deux mille ans le poète latin dont vous faisiez l'étude avait écrites de sa main.» (ibidem)

Ο Ψυχάρης δημοσίευσε το ἔργο του Τερεντίου *Τα δύο Αδέρφια* (Αδερφοί) το 1881 υπό την καθοδήγηση του Εουζέν Μπενουά⁴, αλλά σταδιακά η ιδέα να γίνει λατινιστής εξαφανίστηκε (1883): «Après une édition des *Adelphes* de Térence pour les classes et les examens

---

* Milena Jovanović, Associate Professor, University of Belgrade, Faculty of Philology, Department of Modern Greek Language and Literature (Paper presentation and participation at the 5th European Congress of Modern Greek Studies in Thessaloniki financially supported by University of Belgrade), mail to milenamjovanovic@gmail.com

** Πολύδωρος Γκοράνης, Foreign Language Instructor, University of Belgrade, Faculty of Philology, Department of Modern Greek Language and Literature.

¹ Cf. http://www.persee.fr/web/ouvrages/home/prescript/article/ephe_0000-0001_1879_num_1_1_18511

² «Après avoir songé un instant à se vouer à l'étude de la littérature française du XVIIe siècle tout en écrivant des romans en français, Jean Psichari — c'est lui-même qui nous l'apprend — se tourne vers l'Orient, sur le conseil de Renan.» (Rouillard 1930, 3).

³ Cf. http://www.persee.fr/web/ouvrages/home/prescript/article/ephe_0000-0001_1880_num_1_1_18494

⁴ «Parti, en mes tout premiers commencements, pour faire du latin sous la direction de l'excellent M. Eugène Benoit — un professeur qui s'enflammait pour ses élèves et qui savait, donc, les enflammer — j'étais, transfuge hellène, tout à Rome.» (Psichari 1930, I)

URL : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6527575k/f23.image.r=Cin%C3%A9ma.langFR>

supérieurs, chez Hachette, édition qui n'a pas encore en 1928 où nous sommes, succombé sous le poids des années — elle est de 1880 ! — après avoir été reçu agrégé de l'Université, ce qui signifiait alors agrégé de grammaire, je me dirigeai du pas allègre d'un agrégé doublé d'un cacique de licence ès-lettres, vers une terre plus inconnue que la chère terre latine: c'était la terre natale, la terre maternelle, la divine Hellade, je ne parle pas seulement de l'ancienne, mais surtout de la moderne.» (Psichari 1930, I)

Ο Ψυχάρης με αφετηρία το 1884 συμμετείχε με εισηγήσεις, οι οποίες αφορούν στη Νεοελληνική φωνητική. Ξεκίνησε να δημοσιεύει και άρθρα στο *Mémoires de la Société de linguistique* και σε άλλα επιστημονικά περιοδικά. Δημοσίευσε το 1886 το *Essais de grammaire historique néo-grecque*⁵ στη Γαλλική, ίσως το πιο σημαντικό έργο για τη γλωσσολογία, στο οποίο εξέθεσε την «ανατρεπτική» του θεωρία περί δημοτικισμού⁶ (π.χ., τη θεωρία για την εξέλιξη της γλώσσας). Την ίδια χρονιά, το 1886, για πρώτη φορά ταξίδεψε στην Ελλάδα, όπου συνειδητοποίησε ιδίως όμμασι την Ελληνική πραγματικότητα σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα.

Το πιο σημαντικό έργο του Ψυχάρη και ταυτοχρόνως το πιο αμφιλεγόμενο ήταν *Το Ταξίδι μου* (1888), το οποίο σηματοδότησε τη νέα μάχη αναφορικά με το ερώτημα της γλώσσας⁷, και θα μπορούσε να θεωρηθεί μανιφέστο, που προκάλεσε αίσθηση. Του χρειάστηκε εξαιρετικό θάρρος για μια τέτοια και τέτοιου είδους μάχη από το οποίο πηγάζει, ότι ο Ψυχάρης για τη χώρα καταγωγής του θεωρούνταν ο πατέρας της δημοτικής. Από αυτόν πήρε το όνομά του το κίνημα πολιτικόν στην Ελλάδα, ο ψυχαραρισμός ως κοινωνικό – πολιτικό κίνημα. Αυτός επικεντρώθηκε στον πεζό λόγο όργανο ζωτικής σημασίας για όλα τα επίπεδα της Ελληνικής κοινωνίας και των Ελληνικών θεσμών εκείνης της περιόδου. Αυτή η μάχη, ήταν μια αξιόλογη ένδειξη σεβασμού από μέρους του για να απελευθερώσει τον ελληνισμό από τους δικούς του πνευματικούς φραγμούς, ένθερμος τρόπος τον οποίο χρησιμοποίησε για να υπερασπιστεί την Ελληνική γλώσσα: «Θέλω δόξα και γροθιές!»⁸

Αλλά αυτό δεν ήταν το μοναδικό, η πρόθεσή του ήταν πολύ πιο φιλόδοξη, όταν έλεγε: «Encore un dualisme non moins troublant que le premier, non moins funeste sans doute aux yeux de nos contemporains ! J'ai tâché pourtant de tout concilier. Et c'est pourquoi j'ai fait du grec. Et c'est aussi pourquoi, oui, c'est là pourquoi j'ai fait de la science et de la littérature. » (Psichari 1897, XI). Η μεγαλύτερη επιθυμία του Ψυχάρη ήταν να επιτύχει υψηλό ύφος και στην πραγματικότητα να δημιουργήσει λογοτεχνικά έργα ως «υποδειγματικά μοντέλα», τα οποία λείπουν από τον λαό που ομιλεί τη δική του γλώσσα.

Το έτος 1884 ο Ζαν Ψυχάρη, εξελέγη Επίκουρος Καθηγητής⁹ Νεοελληνικών στην Ecole Pratique des Hautes-Études (EPHE). Ο Ψυχάρης ασχολήθηκε με τη διδασκαλία περισσότερο από τριάντα χρόνια στο Παρίσι: από το 1885 ήταν Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής Γλώσσας (αργότερα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας στην Ecole Pratique des Hautes-Études (EPHE) σχεδόν μέχρι τον θάνατό του το 1929 (το 1896 διορίστηκε Διευθυντής

---

⁵ Psichari 1886 (étude dédiée à Michel Bréal (1832-1915), cf. Κριαράς 1981, «Ο γλωσσολόγος Ψυχάρης», σς. 173-4 ; Psichari 1889, 1892.

⁶ Roïdis, dans une longue étude, rend hommage à Psichari et pour ses théorie et pour son œuvre; lui aussi avait annoncé, depuis des années, une étude sur les questions de la langue. Elle ne paraît qu'en 1893, et s'intitule *Les Idoles*. (Dimaras 1965-1966, 385)

⁷ « Si j'étais seulement philologue, je n'aurais jamais osé intervenir. » écrivait-il quelques années plus tard. (Dimaras 1965-1966, 384)

⁸ Psichari 1905, *Το ταξίδι μου*. Α' Πόθος κρυφός.

http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/psuxarhs_taksidi.htm#_Toc240729135

⁹ Maître de conférence.

Σπουδών). Ο Ψυχάρης δίδασκε από τις 20 Φεβρουαρίου 1904 στην Ειδική Σχολή ζωντανών γλωσσών της Ανατολής (Langues O, INALCO σήμερα), διαδέχτηκε σε αυτή τη θέση τον μεγάλο Γάλλο Νεοελληνιστή E. Legrand, του οποίου ήταν βοηθός το 1887-1888.

Πρέπει να τονιστεί ακόμα ένας οργανισμός, ο οποίος θα λέγαμε ήταν εξαιρετικά σημαντικός και ευεργετικός για τις γλωσσολογικές έρευνες του Ψυχάρη. Πρόκειται για το Société de linguistique de Paris – SLP, που ιδρύθηκε το 1864, με φήμη «θέσης *par excellence*» για τις γλωσσολογικές μελέτες στη Γαλλία», ο οποίος συνένωσε τους πιο επιφανείς επιστήμονες στον τομέα της φιλολογίας και της γλωσσολογίας (μετά τη μεταρρύθμιση του 1876). Τα Πρακτικά των συνεδριάσεων της Εταιρείας (SLP) περιλαμβάνουν τους καταλόγους των μελών, οι οποίοι πρωτίστως είχαν παρουσιαστεί (σε μια συνέλευση), και έπειτα γίνονταν δεκτοί στην επόμενη συνεδρία.

Στα Πρακτικά από τις συνελεύσεις της Εταιρείας τηρούσαν αρχείο περί των παρουσιάσεων και αποδοχής νέων μελών. Ο Φερντινάντ ντε Σωσσύρ (ο οποίος κατέστη μέλος της SLP από τις 13 Μαΐου του 1876) και ο Στάνισλας Γκιγιάρ πρότειναν τον Ψυχάρη στη συνεδρίαση της 2ας Φεβρουαρίου του 1884¹⁰, ως Επίκουρο Καθηγητή στη Σχολή Ανώτατων Σπουδών. Εξελέγη τακτικό μέλος στις 16 Φεβρουαρίου του ιδίου έτους¹¹, καθώς και επίσημος εκπρόσωπος της Γλωσσικής Εταιρείας, και εκλεγμένος Διοικητής της ΓΕΠ για το έτος 1885¹².

Η Γλωσσική Εταιρεία των Παρισίων αποτελούσε ένα πραγματικά εξαιρετικό επιστημονικό περιβάλλον, διότι το κάθε μέλος είχε τη δυνατότητα να εκθέσει το θέμα με το οποίο ασχολείται και εκεί να βρει ικανούς και αξιόλογους συνομιλητές.

SÉANCE DU 29 MARS 1884

M. Psichari traite du futur composé du grec moderne et des formes successives par lesquelles a passé la particule θα qui entre dans la composition de ce temps. Des observations sont faites par M. d'Arbois de Jubainville.

SÉANCE DU 7 JUIN 1884.

M. Psichari fait une communication sur le présent du verbe substantif en grec moderne, et sur le rapport de la 3° pers. sing. είναι avec l'ancien ἔνι. Des observations sont faites par MM. Bréal, Nommés.

---

¹⁰ SLP, Séance du 2 février 1884. *BSL*, T. V, Paris, 1885, p. CLXIV : « Psichari (Jean), maître de conférences de langue néogrecque à l'École pratique des hautes études, 96, rue de Rennes, Paris, et M. H. Pognon, consul suppléant de France à Beyrouth. »

¹¹ SLP, Séance du 16 février 1884. *BSL*, T. V, Paris, 1885, p. CLXVII. SLP, Séance du 8 novembre 1884. *BSL*, T. V, Paris, 1885, p. CLXCII) ; *BSL*, T. V, Paris, 1885, p. CLXCIX : « Bureau de 1885. Le scrutin est ouvert pour le renouvellement du bureau. Sont élus: ... Secrétaire-adjoint: M. de Saussure. Administrateur: M. Psichari... SLP, Séance du 20 décembre 1884. [En ligne], URL: (<http://www.archive.org/stream/bulletin0305sociuoft#page/16/mode/2up>), *BSL* T5, 1875 (T3, N13) -1885 (T5, N26), p. CXCI / [En ligne], URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k32176k.image.f256.langFR.pagination>, pp. 448 / 467.

¹² SÉANCE DU 21 JUIN 1884. Bureau de 1885. Le scrutin est ouvert pour le renouvellement du bureau. Sont élus: Secrétaire-adjoint: M. de Saussure. Administrateur: M. Psichari.

A la même séance du 21 juin 1884: Présentation. MM. Psichari et de Saussure présentent pour être membre de la Société: M. D. Bikélas, 4, rue de Babylone, Paris.

Séance du 5 Juillet 1884. Election. Est élu membre de la Société : M. D. Bikélas. (Dimitrios Vikelas).

Σε μια επιστολή που απευθυνόταν στον Φερντινάντ ντε Σωσσύρ στις 9 Νοεμβρίου του 1889¹³ ο Ψυχάρης αναφέρει το νέο σεμινάριο, συγκεκριμένα μια διάλεξη, σχεδιασμένη «ειδικά» για τον Σωσσύρ, και έπειτα μιλάει για το σχέδιό του, το οποίο ανήκει στον ίδιο προσωπικά, και το οποίο θα σήμαινε ότι οι αποφάσεις θα ήταν δικές του, ειδικότερα όταν στην επιστολή στον Σωσσύρ γράφει:

«Θα έπρεπε να μου επιτρέψετε να μιλήσω κατά τη διάρκεια του επόμενου έτους σχετικά με αυτό το σχέδιο, που είναι δικό μου, όπως διαπιστώνετε, για να μη σας κατηγορήσουν ότι το σχεδιάσατε εσείς. Σας παρακαλώ, μην επιτρέψετε αυτή η εργασία να παραμείνει απλά μια σκέψη σε επίπεδο σχεδίου. »

Τα λόγια του Ψυχάρη, λοιπόν, δεν ήταν μια απλή φιλική προσπάθεια πειθούς, όχι μόνο επειδή δεν ήταν του χαρακτήρα του¹⁴, αλλά σήμαιναν ότι είχε κάτι «σπουδαία» σχέδια¹⁵, που το επιβεβαιώνει το γεγονός ότι αυτός αραίωσε τη συμμετοχή στις εργασίες της Εταιρείας: κανονικά ερχόταν έως και τις 27 Απριλίου του 1889, και έπειτα εμφανίστηκε μόνο στις 16 Νοεμβρίου (μια εβδομάδα νωρίτερα συνέταξε επιστολή¹⁶ στον Σωσσύρ), επιπλέον, είναι αρκετό να λεχθεί ότι προσήλθε μόνο σε δύο συνεδριάσεις τον Μάιο και τον Ιούνιο του 1890 και δεν εμφανίστηκε έως και τις 13 Φεβρουαρίου του 1892.

Το 1892 δημοσίευσε το *Études de philologie néo-grecque: recherches sur le développement historique du grec*, που σχετίζεται με το πρόγραμμα Νεοελληνικών Σπουδών. Το βιβλίο το αφιέρωσε, πιθανώς στον πιο αγαπημένο του καθηγητή, Γκαστόν Παρί. Στην πρώτη πρόταση του Προλόγου του, αναφέρει ότι το βιβλίο θα χρησιμεύσει ως εισαγωγή στις Νεοελληνικές Σπουδές: «Ce volume est destiné à servir d'introduction aux études néo-grecques: je n'entends point par-là les études grammaticales seulement, mais aussi les études historiques ou littéraires dont le néo-grec peut devenir l'objet. Le présent recueil essaye de tracer les frontières scientifiques de notre domaine, ou plutôt tente de découvrir quelques-unes des innombrables directions où courent ces études encore récentes.» (Psichari 1892, I).

Το βιβλίο από σχεδόν εξακόσιες σελίδες (CCXII+ 377) μπορεί να χωριστεί στο τμήμα το οποίο ο Ψυχάρης έγραψε μόνος του (212 σελίδες) και στο τμήμα που συνέγραψαν οι συμμετέχοντες στη διάλεξη, αλλά κάτω υπό τη δική του επίβλεψη (374 σελίδες). Μπορούμε να συμπεράνουμε από τις λέξεις του ίδιου του Ψυχάρη, ότι οι μελέτες, οι οποίες περιελάμβαναν τα σεμινάρια και τις συζητήσεις των διαλέξεων γίνονταν κατά τη διάρκεια του 1889-1890 και ότι του χρειάστηκε παραπάνω από ένας χρόνος για να ετοιμάσει το βιβλίο προς έκδοση. Στο σχετικό κεφάλαιο για τις εισηγήσεις των συμμετεχόντων της διάλεξης ο Ψυχάρης παρουσίασε κάθε άρθρο που συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο: « L'année scolaire 1889-1890 a été bonne à nos études. Je dois remercier ici tout spécialement mes collaborateurs. Ils ont fait preuve de beaucoup de zèle, de beaucoup de bonne volonté. Nous avons passé ensemble quelques mois excellents. Ce volume, sorti de nos conférences, consacre le souvenir de ces heures. Il ne faut pas que ces Messieurs s'en tiennent là. » (Psichari 1892, CVI).

---

¹³ Cf. Jovanović 2011, 2013.

¹⁴ « Quand il s'agit de l'Idée, ni père ni mère, ni quoi que ce soit ne peut compter au monde. (J. Psichari, *Ta généalogika mou*, p. 869, d'après Chantzou, 29).

¹⁵ Cf. Jovanović 2011, 2013.

¹⁶ Bibliothèque publique et universitaire de Genève (BPU), Département des manuscrits : Archive de Saussure 368/enveloppe 1, f. 2 (Correspondance adressée à Ferdinand de Saussure. Correspondants non identifiés.) Cf. Jovanović 2011, 2013.

Από μόνη της η Γραμματική δεν είναι αρκετή για να οριοθετηθεί ο επιστημονικός τομέας, είναι απαραίτητη, λοιπόν, η γεωγραφία, η ιστορία, η λογοτεχνία εν συντομία οι δευτερεύουσες πηγές, αξιόπιστες και ανεξάρτητες: « Nous avons cette chance inouïe de posséder depuis trois mille ans des textes qui constituent une tradition écrite ininterrompue. » Σύμφωνα με τους κανόνες ρητορικής εξέφρασε τον φόβο μπροστά από τους «αχανείς χώρους» που πρέπει να κατακτηθούν: « En vérité, on se sent pris, devant nos études, d'un profond découragement, quand on voit leur étendue immense et que c'est à peine si l'on peut s'arrêter un instant à méditer devant chacun de ces horizons infinis. » (Psichari 1892, III-IV)

Κατόπιν εξηγεί, πως η επιλογή των εργασιών στο βιβλίο (« divers travaux qui composent ce volume ») που επέλεξε δεν είναι τυχαία (« n'ont pas été choisis au hasard »), όλα αυτά πρωτίστως είχαν επαληθευθεί στα μαθήματα, ήταν θεματικά επιλεγμένα, έπειτα κατανοητά στους συμμετέχοντες – φοιτητές συχνά με προσχεδιασμένο πλάνο (« d'abord en partie traités à ses cours, distribués ensuite, souvent avec un plan tracé d'avance aux auteurs »), έτσι ώστε στον καθένα να γινόταν σαφές τι αναμένεται. Πριν μεταβεί σε συγκεκριμένες προτάσεις θα εκθέσει μερικές θεωρητικές σκέψεις, θα προβεί σε γενική επισκόπηση του συνόλου, τι συνδέει τις μελέτες και ποια συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν: « Je voudrais pour le moment me laisser aller, à leur propos, à quelques réflexions générales, montrer le lien qui unit ces travaux l'un à l'autre, et les conclusions qui peuvent se dégager de leur ensemble. » (Ibidem)

Τα κεφάλαια αυτού του βιβλίου περιλαμβάνουν την ιστορία της Ελληνικής γλώσσας συμπεριλαμβανομένης και της ιστορικής γραμματικής, « avec une continuité saisissante depuis ses origines jusqu'à nos jours » (Χέσελινγκ), τις αρχαίες διαλέκτους, τα μοντέρνα ιδιώματα, τις σχέσεις των Ελλήνων με τους Ρωμαίους και με τους άλλους λαούς, το Βυζάντιο, τα Ελληνικά γλωσσικά δάνεια στα οθωμανικά Τουρκικά, το κεφάλαιο που ήταν αφιερωμένο στους συμμετέχοντες της διάλεξης και τα συμπεράσματα (*État de nos études, État de nos linguistes, Polémique athénienne, Troubles linguistiques, Les dialectes à la course, Notation grecque des patois, Dialectes et langue nationale, Philologie et littérature*).

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι ο Ψυχάρης ουσιαστικά προετοίμασε όλο το βιβλίο ή τουλάχιστον εξ ολοκλήρου το συνέταξε: « Maintenant que nous avons parcouru le cycle des multiples sujets qui constituent nos études, et que nous avons passé en revue les différents *Mémoires*, qui représentent chacun une des directions de notre philologie, j'ai de la peine à me consoler de toutes les lacunes que nous laissons derrière nous, et je considère avec tristesse l'effort tenté jusqu'ici. Que de choses passées sous silence, indiquées en courant seulement, d'un mot ou d'une allusion servant de rappel. J'ai essayé de boucher quelques-uns de ces trous dans l'*Index bibliographique* qui suit cette *Préface*. Cet *Index* ayant été fait dans des conditions particulières et ayant un objet spécial, il est nécessaire que j'en parle ici. C'est, dans ma pensée, autre chose qu'un simple *Index* [pp. CXX-CCIII]; c'est un *Mémoire* au même titre que les autres. » (Psichari 1892, CXVI).

Την πρώτη εισήγηση έγραψε ο Ντ. Χέσελινγκ, όμως, προκαλείται η εντύπωση ότι ο Ψυχάρης λυπήθηκε πάρα πολύ επειδή δεν πέτυχε να πείσει να ανταποκριθεί στην πρόσκληση να εργαστούν σε ένα κοινό έργο, σε μια μονογραφία, που μέχρι τότε δεν είχε γραφτεί, στην οποία αναφέρεται στην επιστολή του στον Σωσσύρ. Τέλος, πιθανώς να εννοούσε τέτοιου είδους μονογραφία, όταν προσπαθούσε να πείσει¹⁷ τον Σωσσύρ να αποδεχτεί την πρόταση

---

¹⁷ Cf. Jovanović 2011, 2013.

και να συγγράψει τη μονογραφία: « Je regrette de n'avoir pu donner place dans ce volume au travail qui avait suscité celui de D. Hesseling. »

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Ψυχάρης τοποθέτησε τα θεμέλια των Νεοελληνικών σπουδών ορίζοντας το αντικείμενό τους και τη μεθοδολογία τους, όπου κεντρική θέση κατέχει το «γλωσσικό ζήτημα» στο πλαίσιο της ιστορίας της (Ελληνικής) γλώσσας: (η δική του) εξέλιξη από τις απαρχές μέχρι σήμερα αποτελεί αντικείμενο μελετών όχι μόνο γλωσσολογικών.

Η ιστορία της Ελληνικής είχε την πρώτη θέση, διότι η συνέχειά της απέδειξε ότι πρόκειται για μια μοναδική γλώσσα (« grec ne se laisse pas scinder en deux », σελ. 372). Επιπροσθέτως, αποφασιστικά απέρριψε αυτό που σήμερα ονομάζουμε «καθαρεύουσα» ή καθαρό ιδίωμα και προέβλεψε: «l'unité finira par s'imposer ». (σελ.119). Θα μπορούσε να λεχθεί ότι αυτός ήταν κατά κάποιον τρόπο προκάτοχος νέων προσεγγίσεων της Ελληνικής γλώσσας ως ξένης.

Με αυτόν τον τρόπο είναι απολύτως ασήμαντο το ότι εξ ορισμού εφαρμόζε παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας – έκανε ένα επαναστατικό βήμα απορρίπτοντας το βασικό στοιχείο της παραδοσιακής μεθόδου, και αυτό είναι διδασκαλία με αποκλειστικά λογοτεχνικά μοντέλα ή μορφές με τα οποία απέβαλλε τη διγλωσσία που είχε επιβληθεί: « Roïdis a fait une remarque extrêmement juste le jour où il a dit que nous étions dans un état de diglossie. » (119).

Τη ψυχαρική διαισθητική ιδιοφυία δεν την μειώνει η δική του επιθυμία να καταστεί η δική του λογοτεχνική γλώσσα υπόδειγμα, διότι αυτό ακριβώς σήμαινε ριζοσπαστική ρήξη με τη «λόγια και βαρβαρική» γλώσσα στην οποία επιβλήθηκε η νέα, της οποίας πατέρας ήταν η κλασική (Αρχαία Ελληνική) γλώσσα, η οποία βρίσκεται μακριά από αυτό που ο Ψυχάρης ονομάζει σχολαστικιστική Ελληνική γλώσσα, όπως ακριβώς και η Γαλλική από τη σχολαστικιστική Λατινική γλώσσα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Annuaire de l'École Pratique des Hautes Études, IVe section, Sciences historiques et philologiques, Année 97, 1964-1965:*
http://books.google.com/books?id=wAb4LVTtcngC&pg=PA23&lpg=PA23&dq=Quant+au+lituanien,+cet+idiome+si+pr%C3%A9cieux+pour+la+connaissance++de+l'indoeurop%C3%A9en,+il+%C3%A9tait+all%C3%A9++l'27%C3%A9tudier&source=bl&ots=1bh85htKa6&sig=9AqyDRZQeUZF3b7QYJTmyqdGj_s&hl=en&ei=9GhWTqnTNsfE4gS7hLmIDA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBUQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
2. *Bulletin de la Société de linguistique (BSL):*
<https://archive.org/search.php?query=soci%C3%A9t%C3%A9+linguistique&page=2>
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k32176k/f115.image.pagination.r=soci%C3%A9t%C3%A9%20linguistique%20de%20paris.langEN>
BSL, T. 3, Paris, 1875-1878: <http://www.archive.org/details/bulletin0305sociuoft>
Full text of "*Bulletin*":
http://www.archive.org/stream/bulletin0305sociuoft/bulletin0305sociuoft_djvu.txt

- B/W PDF:
http://ia311314.us.archive.org/1/items/bulletin0305sociuoft/bulletin0305sociuoft_bw.pdf
- BSL, T. 5 (1881-1884), Paris, 1885:
<http://www.archive.org/details/bulletin0305sociuoft>
 Full text of "Bulletin":
http://www.archive.org/stream/bulletin0305sociuoft/bulletin0305sociuoft_djvu.txt
- B/W PDF:
http://ia311315.us.archive.org/1/items/bulletin0305sociuoft/bulletin0305sociuoft_bw.pdf
- BSL, T. 6-7, Paris, 1885-1888: <http://www.archive.org/details/bulletin0607sociuoft>
 Full text of "Bulletin":
http://www.archive.org/stream/bulletin0607sociuoft/bulletin0607sociuoft_djvu.txt
- B/W PDF:
http://ia311330.us.archive.org/2/items/bulletin0607sociuoft/bulletin0607sociuoft_bw.pdf
- BSL, T. 8-10, Paris, 1893-1898: <https://archive.org/details/bulletin0810sociuoft>
 BSL, T. 11-13, Paris, 1898-1905: <https://archive.org/details/bulletin1113sociuoft>
 BSL, T. 14-16, Paris, 1906-1909: <https://archive.org/details/bulletinling1416asociuoft>
3. Constandulaki-Chantzou Ioanna, *Jean Psichari et les lettres françaises*. – Athènes. [Athinaï: E. Papadákis], 1982.
  4. Dimaras Konstantinos Thiseos: *Histoire de la littérature néo-hellénique: des origines à nos jours*. – [Athènes]: Institut français, 2 vol.: Collection de l'Institut français d'Athènes. Le second tome est une annexe constituée d'une bibliographie, d'un index et d'une table analytique, 1965-1966.
  5. Hesseling Dirk Christiaan: *Histoire de la littérature grecque moderne*. Trad. du néerlandais par N. Pernot. Paris: Les Belles Lettres, 1924.
  6. Jovanović Milena: Jean Psichari et Ferdinand de Saussure, pp.179-193. In: Ταυτότητες στον Ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα). Δ' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών (Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010). Πρακτικά, τόμος Γ'. Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Α. Δημάδης. Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, 2011, σελ. 728. / Identities in the Greek world (from 1204 to the present day). Proceedings of the 4th European Congress of Modern Greek Studies (Granada, 9-12 September 2010). Vol. 3. Edit. by Dimadis K. A. Athens: European Society of Modern Greek Studies, 2011, pp. 728. ISBN 978-960-99699-5-61.
 URL http://www.eens.org/wordpress/wp-content/uploads/2012/05/Identities-in-the-Greek-world-Granada-2010-Congress-Vol_3-2011-isbn_978-960-99699-5-61.pdf. Pp. 179-193
  7. Jovanović, M. (2013), *Фердинанд де Сосюр - век опште лингвистике. Ferdinand de Saussure - siècle de linguistique générale*. Уред. Душанка Точанац, Милена Јовановић. Београд: Филолошки факултет, 2013, 223. ISBN 978-86-6153-009
  8. Κριαρά Εμμανουήλ: *Ψυχάρης*. Θεσσαλονίκη: [Ο Συγγραφέας], 1959.
  9. Κριαρά Εμμανουήλ: *Ψυχάρης: ιδέες, αγώνες, ο άνθρωπος*, 2η έκδ. Αθήνα: Εστία, 1981.
  10. Κριαρά Εμμανουήλ: *Ανθολόγιο Ψυχάρη*. Βιβλιοθήκη Κλασικών Νεοελλήνων Συγγραφέων, αρ. 1. Ιωάννινα - Granada - Napoli – Berlin: Ε. Γ. Καψωμένος, 2007.
  11. Μπαμπινιώτη Γεωργίου: *Γιάννης Ψυχάρης - η γλωσσολογική του συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής*, 3, [1988]. [En ligne],
 URL: http://www.babiniotis.gr/wmt/userfiles/File/giannis_psyxarhs_meletes_babiniotis.pdf
  12. Psichari Jean: *Essais de grammaire historique néo-grecque* I, Paris: Ernest Leroux, 1886. [En ligne], URL: <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/1/f/7/metadata-172-0000039.tkl>
  13. Psichari, Jean: *Essais de grammaire historique néo-grecque* II, Paris: Ernest Leroux, 1892. [En ligne], URL: <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/1/f/7/metadata-172-0000039.tkl>

14. Psichari Jean: *Études de philologie néo-grecque: recherches sur le développement historique du grec*. Paris: E. Bouillon, 1889. [En ligne], URL: <http://www.archive.org/stream/tudesdephilolog00psicgoog#page/n101/mode/2up>
15. Psichari Jean: *Autour de la Grèce*. Paris: C. Levy 1897.
16. Psichari Jean: *Το ταξίδι μου*. 2η έκδοση, Αθήνα, 1905. [En ligne], URL: (http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/psuxarhs_taksidi.htm).
17. Psichari Jean: *Quelques travaux de linguistique, de philologie et de littérature helléniques*, 1884-1928, tome I, Paris: «Les Belles Lettres», 1930, I. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6527575k/f23.image.r=Cin%C3%A9ma.langFR>
18. Rouillard Germaine: Jean Psichari, École pratique des hautes études, Section des sciences historiques et philologiques. *Annuaire 1930-1931*, 1930, pp. 3-11.
URL http://www.persee.fr/web/ouvrages/home/prescript/article/ephe_0000-0001_1930_num_1_1_3256